УДК 378:141.4+378.14.015.62

Л. Є. Клос, *канд. пед. наук, доцент*
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА МАГІСТРА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» У КОНТЕКСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ

Представлено результати аналізу розвитку програми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Національному університеті «Львівська політехніка» за десять років (2006-2015 рр.). На основі характеристики сучасного стану освітньо-професійної програми підготовки магістра зі спеціальності «Соціальна робота» та з урахуванням думки міжнародної професійної спільноти соціальних працівників щодо проблеми здоров'я, означено здоров'язбережувальні аспекти практичної діяльності соціального працівника виражені в результатах навчання. Зроблено наголос на інтегральній, загальних і спеціальних (фахових) компетентностях, знаннях зі спеціальності, когнітивних уміннях і практичних навичках майбутнього соціального працівника, що визначають здоров'язбережувальну спрямованість його діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, освітньо-професійна програма, загальні компетентності, спеціальні (фахові) компетентності, соціальний працівник, здоров'язбережувальна діяльність

Л.Е. Клос

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА МАГИСТРА ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА» В КОНТЕКСТЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА

Представлены результаты анализа развития программы профессиональной подготовки будущих социальных работников в Национальном университете «Львовская политехника» за десять лет (2006-2015 гг.). На основе характеристики современного состояния образовательно-профессиональной программы подготовки магистра по специальности «Социальная работа» и с учетом мнения международного профессионального сообщества социальных работников по проблеме здоровья, очерчены здоровьесберегающие аспекты практической деятельности социального работника, выраженные в результатах обучения. Сделан акцент на интегральной, общих и специальных (профессиональных) компетентностях, знаниях по специальности, когнитивных умениях и практических навыках будущего социального работника, которые определяют здоровьесберегающую направленность его деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, образовательно-профессиональная программа, общие компетентности, специальные (профессиональные) компетентности, социальный работник, здоровьесберегающая деятельность.

L. Klos

MASTER EDUCATIONAL PROGRAM IN SPECIALITY «SOCIAL WORK» IN THE CONTEXT OF SPECIALIST' HEALTH CARING ACTIVITY

The article presents the results of analysis of training program development of future social workers in Lviv Polytechnic National University for ten years (2006-2015). On the basis of current state characteristics of educational and vocational program for master's degree in the specialty «Social work» and considering the opinion of International Professional Community of social workers regarding health problems, health caring aspects of practical activity of social worker have been distinguished. Emphasis is made on integral, general and specialized (professional) competences, professional knowledge, cognitive and practical skills of future social worker that determine health caring orientation of their activity.

Key words: professional training, educational and vocational program, general competences, specialized (professional) competences, social worker, health caring activity.

Постановка проблеми. Соціальна робота як професійна діяльність і академічна дисципліна сприяє суспільним змінам і розвиткові, соціальній згуртованості, зміцненню здатності людей до самостійного функціонування в суспільстві та їхньому визволенню; залучає людей і структури до вирішення життєво важливих проблем і покращення добробуту [1]. Найчастіше і слушно добробут асоціюється із здоров'ям, зокрема, у Статуті ВООЗ (1948 р.) його визначено як стан повного фізичного, психічного і соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів. Соціальна робота підтримує таке тлумачення і вважає, що поєднання фізичної, психічної, соціальної та духовної сфер людини в цілісний феномен ставить здоров'я у ряд найбільших особистісних і суспільних цінностей, водночас, перетворює його в інструментальну цінність і засіб досягнення інших високих цілей. Здоров'я населення – державна цінність, стратегічний ресурс формування конкурентоздатності й обороноздатності країни, що особливо актуально в сучасних умовах інтеграції у європейський простір і одночасно військових дій на Сході України.

Думка фахівців Міжнародної федерації соціальних працівників (МФСП) у зв'язку з визнанням здоров'я однією з глобальних проблем та необхідністю участі соціальних працівників у її вирішенні представлена у підсумковому документі «Здоров'я і хвороба» (2010 р.) [2]. У цій політичній заяві проблема здоров'я названа питанням основних прав людини і соціальної справедливості, що зобов'язує соціальну роботу застосувати означені принципи у політиці, освіті, наукових дослідженнях і практиці. Ці дві основні цінності соціальної роботи сприймаються соціальними працівниками як розуміння того, що всі люди мають рівні права на: а) користування соціальними умовами, які лежать в основі здоров'я людини (соціальні детермінанти здоров'я); б) доступ до послуг та інших ресурсів для збереження і зміцнення здоров'я, профілактики, лікування або управління хворобою. МФСП вказує на три основні причини, щоб бачити всю соціальну роботу як діяльність у сфері здоров'я: 1) майже всі люди, до роботи з якими залучаються соціальні працівники (у різних умовах роботи і різних країнах), уже мають проблеми здоров'я або живуть в умовах високого ризику порушення здоров'я; 2) кожного дня соціальні працівники у всіх місцях практики починають роботу із забезпечення базових умов для здоров'я – соціальних детермінант; 3) соціальні працівники щоденно докладають зусиль, щоб зробити можливим доступ людям до максимального використання переваг ефективного збереження здоров'я, при цьому виконують спеціалізовані ролі у певних налаштуваннях, у складі команд здоров'я – між- і трансдисциплінарних груп професіоналів сфери охорони здоров'я [3].

Соціальні працівники проектують досвід людей у питаннях здоров'я і хвороби на їхні соціальні, економічні, політичні та екологічні умови, а здоров'я і його порушення розглядають як соціальний досвід, пов'язаний із людською тотожністю, відносинами і можливостями. При цьому фахівці соціальної роботи поважають невід'ємну цінність і гідність усіх людей, що включає: ставлення до кожної людини як цілісної особистості; повагу права на самовизначення; сприяння реалізації права на участь; виявлення та розвиток сильних сторін. Відповідаючи на виклики часу, соціальний працівник має бути належним чином підготовленим для здійснення діяльності у контексті збереження здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних основ соціальної роботи й окремих аспектів підготовки соціальних працівників в Україні та за кордоном присвячені роботи вітчизняних науковців В. Васильєва, Н. Гайдук, І. Звєрєвої, А. Капської, І. Козубовської, Г. Лактіонової, І. Миговича, Н. Микитенко, Л. Міщик, О. Пічкар, В. Полтавця, Г. Попович, Н. Собчак та ін. Вивчення питань здоров'єзбереження було предметом уваги представників різних галузей знань (Р. Айзман, М. Амосов, П. Анохін, А. Асмолов, І. Брехман, Е. Вайнер, Е. Казін, В. Казначеєв, Ю. Лісіцин, А. Лічко, Г. Мисіна, Л. Татарнікова, З. Тюмасєва, А. Шедріна А. Яблоков ін.). Особливий інтерес до цього питання пов'язаний із переходом до навчальних програм і стандартів нового покоління, відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» і документів Європейського простору вищої

освіти, що відображено в публікаціях В. Захарченко, С. Калашнікової, В. Кременя, В. Лугового, Ю. Рашкевича, А. Ставицького, Ж. Таланової [4; 5]. Проте питання навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» здоров'єзбережувальної діяльності в процесі професійної підготовки у ВНЗ не розглядалося. Тому **метою** дослідження було визначено: виявлення здоров'єзбережувальних аспектів підготовки майбутніх соціальних працівників у процесі їх навчання у ВНЗ на освітньому рівні «магістр». Для цього було використано комплекс теоретичних методів наукового дослідження: аналіз, порівняння в динаміці розвитку навчальних планів і освітніх програм підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» за 10 років (від 2005-2006 до 2014-2015 н. р.) у Національному університеті «Львівська політехніка», синтез і проектування отриманих даних у характеристиці відповідних елементів програми.

Виклад основного матеріалу. За час проведення нашого дослідження (2005—2015 рр.) процес підготовки майбутніх соціальних працівників – студентів спеціальності «Соціальна робота» на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» зазнав трансформацій, що більшою мірою були пов'язані з формальною стороною справи – зміною галузі знань і напрямків підготовки. Від моменту впровадження підготовки у ВНЗ України майбутніх соціальних працівників (постанова КМ України від 24.05.1997 р. №507) професійна «Соціальна робота» була визнана спеціальністю в складі базового напряму 0402 – «Соціологія», на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» (8.040202). У 2008/2009 навч. р., на підставі постанов КМУ №1719 від 13.12.2006 р. і №1193 від 03.10.2007 р. «Про доповнення переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційнм рівнем бакалавра», відбулося переміщення напряму підготовки «Соціальна робота» до галузі знань «Соціальне забезпечення» (1301) і присвоєння шифру «Соціальна робота» для випускників програм ОКР «магістр» 8. 13010201. А з 01.09.2015 р. вступила в дію постанова Кабінет Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», де, відповідно до пункту 7 частини першої ст. 13 Закону України «Про вищу освіту», КМ України затвердив новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Згідно з цією постановою, «Соціальна робота» визначена галуззю знань (23), в межах якої відбуватиметься підготовка за двома спеціальностями – «Соціальна робота» (231) і «Соціальне забезпечення» (232). При чому, варто зазначити, що в новому переліку галузей знань і спеціальностей «Соціальна робота» опинилася в послідовному порядку між такими двома галузями, як «Охорона здоров'я» (22) і «Сфера обслуговування» (24), що на нашу думку, цілком логічно і обґрунтовано.

Метою професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» на освітньому рівні «магістр» є формування цілісної здорової особистості фахівця, готового до успішного виконання професійної місії – розвитку сфери соціальних послуг у відповідь на потреби українського суспільства, у якості практика, викладача або науковця, що на основі сформованих фахових компетентностей буде здатним до подальшого навчання і самоосвіти у відповідній спеціалізації чи інших, за вибором випускника, спеціалізаціях на рівні аспірантури. Невід'ємною складовою професійної діяльності соціального працівника розглядаємо здоров'єзбережувальну діяльність, як спрямовану на збереження здоров'я клієнтів шляхом сприяння змінам структурного і функціонального характеру, що передбачає, по-перше, зміни середовища – створення можливостей здоров'я через вплив на соціальні детермінанти здоров'я і подолання нерівностей здоров'я; по-друге, зміни досвіду здоров'я клієнта (збагачення, поглиблення) шляхом передачі знань, формування умінь, навичок і компетентностей у сфері збереження здоров'я, тобто навчанням здоров'я [6].

На стан здоров'я окремих людей, груп і громад впливає низка чинників особистісного, міжособистісного, соціального, економічного, політичного та екологічного характеру, що можуть як покращувати, так і погіршувати його. Це детермінанти здоров'я, що впливають на

здоров'я позитивно або негативно. Найважливіші детермінанти здоров'я: дохід, добробут, житло, умови праці, навколишнє середовище, особистісні характеристики, суспільна підтримка. Ті з чинників, на які можна вплинути за допомогою політичних, комерційних чи індивідуальних рішень, називаються соціальними, економічними та пов'язаними зі способом життя детермінантами здоров'я. У соціальній роботі ці чинники характеризують як бар'єри структурного характеру. На противагу до них – вікові, гендерні, генетичні фактори, що також мають вплив на здоров'я, але на них політичні чи інші стратегії не діють, у соціальній роботі називають функціональними бар'єрами. Структурні перешкоди є усувними або, принаймні, їх шкідливий вплив на здоров'я можна зменшити заходами економічного, політичного, соціального характеру. Соціальний працівник може сприяти їх подоланню для задоволення потреб здоров'я клієнта, застосовуючи свої вміння і навички роботи на макро- та мезорівнях практики, лобіюючи соціальну політику чи зміни до неї, спрямовані на покращення послуг зі збереження здоров'я у зв'язку із соціальною, економічною, географічною, культурною доступністю. Для подолання функціональних бар'єрів щодо здоров'я, пов'язаних із особливостями способу життя людини, соціальний працівник докладає зусиль для сприяння збагаченню індивідуального досвіду здоров'я окремого індивіда, групи чи громади, для створення умов вибору на користь здоров'я. Йдеться про навчання здоров'я як спосіб зміни поведінки людини із нездорової (шкідливої, ризикованої, агресивної, адиктивної тощо), на здорову. Така діяльність соціального працівника охоплює всі рівні практики – від мікро- до макрорівня і заснована на біопсихосоціодуховному підході до розуміння цілісної особистості як здорової, здатної до розвитку, само актуалізації, самореалізації [7, с.15].

Усувні детермінанти здоров'я ще називають детермінантами соціальної нерівності по відношенню до здоров'я, від їхнього випливу соціальна рівність щодо здоров'я між різними соціальними групами може зростати чи зменшуватися. У зв'язку з тим, що характер їх впливу на здоров'я людей можна змінювати штучно, за допомогою означених вище механізмів регулювання, то ці чинники визнані соціальними несправедливостями щодо здоров'я. Будь-які несприятливі впливи можуть мати незворотні наслідки для здоров'я і всього наступного життя людини. Ось чому соціальна робота активно включається у всі ситуації, коли людина потребує психосоціальної підтримки чи іншого професійного втручання задля створення умов розвитку її сильних сторін, реалізації потенціалу, самоактуалізації, самореалізації [7, с.18].

Освітньо-професійна програма з підготовки магістра спеціальності «Соціальна робота» зазнала динамічних змін у напрямку формування готовності соціального працівника до здоров'єзбережувальної діяльності завдяки копетентнісному підходу до визначення результатів навчання, базованого на їх описі в термінах компетентностей та студентоцентрованому підході за своєю сутністю [4, с. 28]. Оскільки компетентність, що вважається динамічним поєднанням знань, умінь, практичних навичок, способів мислення і професійних, світоглядних, громадянських якостей та морально-етичних цінностей, визначає здатність особи до успішної професійної та подальшої навчальної діяльності і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти, то компетентності складають основу кваліфікації випускника. Відповідно, підготовка соціального працівника до здоров'єзбережувальної діяльності є формуванням компетентності збереження здоров'я власного і клієнтів у професійній діяльності випускників освітньо-професійної програми магістра із спеціальності «Соціальна робота». Компетентність є набутою реалізаційною здатністю особи до ефективної діяльності [8].

Розвиток підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'єзбережувальної діяльності можна охарактеризувати поступовим збагаченням змісту освітньо-професійної програми здоров'єзбережувальними аспектами завдяки авторським навчальним курсам, таким, як «Соціальна геронтологія» (2003—2009 рр.), «Соціальна робота в закладах охорони здоров'я» (2004—2010 рр.), «Технології збереження здоров'я у соціальній сфері» (з 2010 р. дотепер), «Здоров'єзбережувальна діяльність у соціальній роботі» (з 2012 р. дотепер). Важливим елементом формування компетентності здоров'єзбереження майбутніх соціальних

працівників у процесі підготовки на освітньому рівні бакалавра стало включення до варіативної частини державного галузевого стандарту професійної підготовки студентів із спеціальності «Соціальна робота» у 2011 р. нормативної дисципліни «Медико-соціальні основи здоров'я», розробленої автором.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра із спеціальності «Соціальна робота» має міждисциплінарний характер: дисципліни професійної та практичної підготовки складають 70 % (серед них «Експертиза практичної соціальної роботи», **«**Методологія і методика досліджень в соціальній роботі», «Професійний супровід (супервізія) в соціальній роботі», «Соціальне консультування», «Технології збереження здоров'я в соціальній сфері», ін.), гуманітарної та соціально-економічної підготовки – 13 % (серед них 3 % – іноземна мова), професійні дисципліни спеціалізації («Технології соціальної роботи з сім'ями», «Здоров'єзбережувальна діяльність у соціальній роботі», «Теорія та практика соціальної інклюзії» ін.) 17%.

Програма базується на поєднанні спеціалізованої професійної теорії з професійною діяльністю, грунтованих на цінностях соціальної роботи, із наголосом на наукових дослідженнях, заснованих на фактичному / емпіричному досвіді, використанні сучасних здобутків соціогуманітарних наук, головно соціальної роботи, має виражені суспільно-політичний, економічний та соціоінформаційний складники, орієнтує на подальшу фахову самоосвіту. Освітньо-професійна програма має прикладну орієнтацію: спеціалізація «Соціальне управління» зорієнтована на управлінсько-адміністративні аспекти діяльності фахівця в соціальних організаціях і державних структурах; спеціалізація «Соціальні технології» орієнтується на технологічні аспекти соціальної роботи із певними категоріями клієнтів

Основний фокус освітньої програми – формування цілісної здорової (на основі холістичного підходу) особистості фахівця соціальної роботи, готового до професійної діяльності на всіх рівнях практики, упровадження інновацій і творчого розв'язання різного роду соціальних проблем для задоволення потреб клієнтів, сприяння їхньому розвитку і соціальній інклюзії, суспільному розвитку через розбудову сфери соціальних послуг і зміни політики для покращення добробуту населення; здатного до саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації у практичній та науковій діяльності. Для спеціалізації «Соціальне управління» акцент на трансформації соціальної політики в напрямку вдосконалення системи соціального обслуговування і соціального захисту населення через усунення соціальної нерівності (перш за все, нерівності щодо здоров'я), для спеціалізації «Соціальні технології» – наголос на саморефлексивній культуровідповідній інноваційній практиці на засадах здоров'єзбереження та соціальної інклюзії у комплексному вирішенні нагальних проблем населення, в першу чергу, найменш захищених осіб, сімей, груп, громад.

Особливостями і відмінностями програми є наголос на цінностях професії «Соціальна робота», соціальному розвитку та інноваціях, відданості соціальній справедливості та змінам; розумінні особливостей практики соціальної роботи в контексті політики; формуванні соціальної активності фахівця; підкресленні важливості послуг на рівні громади, орієнтованих на сім'ю, керованих споживачами; застосуванні екологічного і генералістичного підходів у підготовці соціальних працівників, наголос на розвитку партнерських відносин між університетом і закладами соціальної служби та громадою, міжнародному професійному партнерстві (зокрема, у сфері збереження здоров'я людини).

Випускники програми можуть бути працевлаштованими у таких сферах: 1) управління в соціальній сфері (органи державної влади; служби соціальної допомоги, стаціонарні установи соціального обслуговування, державні служби (управління, відділи у справах сім'ї і молоді, ЦССДМ, відділи кримінально-виконавчої інспекції Державної пенітенціарної служби); 2) юстиція, правосуддя (установи пенітенціарної системи, відділи кримінально-виконавчої інспекції обласних, районних управлінь; виправні (виховні) колонії, слідчі ізолятори, виправно-трудові заклади;. 3) дослідження і розробки в галузі суспільних наук (НДІ, НДЦ, ВНЗ); 4) вища освіта (ВНЗ 1-4 рівня акредитації); 5) охорона здоров'я

(лікарняні заклади – психіатричні, наркологічні лікарні, «Хоспіс» і відділення паліативної допомоги, центри і відділення профілактики і боротьби із ВІЛ/СНІД); 6) надання соціальної допомоги (будинки-інтернати для громадян похилого віку, інвалідів, дитячі будинки-інтернати, будинки нічного перебування, центр реінтеграції бездомних громадян, центри соціальної адаптації та інтегрованої опіки); 7) благодійна діяльність (проекти, програми сфери нематеріального виробництва, Благодійні фонди, товариства, громадські організації); 8) діяльність громадських організацій; 9) діяльність професійних спілок (соціально-побутове обслуговування; профспілкові організації на підприємствах) [9].

Викладання базоване на студентоцентрованму підході, із застосуванням проблемно-орієнтованого навчання: лекції, лабораторні роботи, практичні та семінарські заняття, консультації із викладачами, вебінари, on-line тренінги, участь у науково-практичних конференціях, самостійна робота студентів з використанням підручників, конспектів, науково-методичної літератури; науково-дослідницька робота з написанням наукових статей, тез конференцій, підготовка магістерських кваліфікаційних робіт, навчання через практику, супервізія. Оцінювання відбувається у застосуванні письмових в поєднанні з усною компонентою екзаменів/заліків, лабораторних звітів та звітів про практику, поточного (усного і письмового) контролю – конспекти самостійної підготовки до занять, презентації, усні виступи, тестові завдання, контрольні роботи, індивідуальні дослідницькі завдання, порт-фоліо, соціальні інноваційні проекти, магістерські кваліфікаційні роботи, експертиза практичної соціальної роботи.

Інтегральна компетентність майбутнього соціального працівника характеризує здатність до аналізу, виявлення, узагальнення, систематизації та інтерпретації соціальних проблем і визначення потреб клієнтів, уміння на основі цінностей професії «Соціальна робота» розробити інноваційну послугу і розгорнути план професійного втручання із залученням всіх рівнів практики, за активної участі клієнта на основі мобілізації його внутрішнього потенціалу й залучення ресурсів середовища і соціальної роботи, що сприятиме наданню культуровідповідних інтегрованих соціальних послуг, опертих на холістичному (біопсихосоціодуховному) баченні особистості, соціальній інклюзії, міждисциплінарному розумінні розв'язання проблеми в ситуаціях комплексності проблеми і невизначеності умов.

До переліку загальних компетентностей належать, зокрема, здатність до пропаганди здорового способу життя та профілактики негативних явищ в особистому та суспільному житті; здатність творчо і духовно розвиватись; здатність застосовувати комунікативні технології у формальному та неформальному спілкуванні з різними соціальними групами та окремими клієнтів тощо. Це підтверджує готовність кожного випускника програми будувати професійне втручання у роботі з клієнтами з орієнтацією на збереження, зміцнення та покращення здоров'я як прояву цілості особистості, що сприяє підтриманню її соціального функціонування на належному рівні, таким чином, запобігання його порушенню і соціальному виключенню, маргіналізації. Особистість, здатна духовно розвиватися ніколи не втратить життєвого орієнтиру на такі цінності як людське життя, здоров'я, чесність, порядність, добродійність, справедливість, віра, надія, любов, мудрість, повага, терпимість, співчуття, тощо, а тому буде готова взяти відповідальність за все, що відбувається в її житті та, за необхідності, допомогти іншому – ближньому чи незнайомому, хто потребуватиме такої допомоги, у тому числі, у зв'язку із порушеннями здоров'я.

Спеціальні (фахові) компетентності включають такі здатності, як: ініціювати та керувати процесами запланованих змін в мезо- та мікросоціальних системах (зокрема структурними змінами щодо зміни соціальної політики в питаннях збереження і зміцнення здоров'я найменш захищених прошарків населення, як-от, бездомні, особи з числа внутрішньо переміщених і біженці з зони військових дій, мігранти, діти-сироти і позбавлені батьківського піклування, інваліди, люди похилого віку, невиліковно хворі особи та ін.); застосувати комплексний підхід у системі соціального захисту населення (у вирішенні первинних про-

блем, з якими звернулися до фахівця клієнти, не уникати, а краще – відслідковувати їх вплив на здоров'я людини і вживати заходів для попередження його порушення або погіршення, якщо вже зміни сталися); застосовувати інноваційні технології та методики в соціальній роботі (перш за все, здоров'єзбережувального спрямування, пов'язані з первинними і вторинними ролями соціального працівника в питаннях здоров'я); проводити моніторинг та оцінку стану об'єктів соціального захисту й середовища, в яких вони проживають (середовище для людини може бути важливим ресурсом і водночас перешкодою в реалізації як особистісного потенціалу, так і самих можливостей середовища у збереженні здоров'я); визначати завдання та методи втручання відповідно до проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів (у контексті здоров'єзбережувальної діяльності важливо визначити особистісні активи клієнта – його сильні сторони, потенціал і допомогти їх реалізувати задля позитивних змін у ситуації, ці ресурси можуть стосуватися певних індивідуальних особливостей, як константних, так і функціональних); 6) здатність до забезпечення дотримання конфіденційності інформації щодо громадян та установ (особливо актуально в роботі з клієнтами – пацієнтами лікарень, поліклінік, диспансерів, діагностичних центрів тощо, оскільки ціна питання збереження таємниці діагнозу може бути зіставною зі збереженням робочого місця пацієнта, або навпаки, стати можливістю отримання допомоги у зв'язку із захворюванням; це може стати основою конфлікту між правом пацієнта на знання і потенційно негативними наслідками небажаного знання); 7) керуватися нормами етичного кодексу фахівця соціальної роботи в практичній діяльності (соціальні працівники у складі міждисциплінарних «команд управління хворобою», або «команд здоров'я», поряд із фахівцями інших спеціальностей, таких як, лікарі, медичні сестри, фізичні та психічні реабілітологи, юристи, психологи, масажисти і фахівці з лікувальної фізкультури, представляють фах, що найбільшою мірою відданий професійним цінностям і своєю діяльність, особливо здоров'єзбережувальною, демонструють зразки етичного прийняття рішень на користь клієнта) [10, с.25].

Для спеціалізації «Соціальне управління» фахові компетентності: здатність ініціювати та впроваджувати інновації в системі надання соціальних послуг (у контексті здоров'я ідеться про інтегровані послуги в громаді, що дозволяють максимально використати її ресурс як мережу суспільної підтримки людини із порушеннями здоров'я, особливо це актуально щодо осіб – резидентів закладів, що надають послуги тривалого догляду (для осіб з хронічними захворюваннями, людей похилого віку, осіб з проблемами ментального здоров'я); здатність до організаційного адміністрування професійної діяльності в системі соціальної роботи (відображає функціональний потенціал соціального працівника у виконанні ролі керівника міждисциплінарної команди здоров'я, або в ролі керівника програми з профілактики наркотичної чи алкогольної залежності серед мешканців передмістя із щільним проживанням представників громади, наприклад, циган); здатність до посередницької діяльності з різними організаціями та установами (актуально в процесі надання послуг збереження здоров'я для пацієнтів закладів охорони здоров'я, а також у подоланні структурних бар'єрів – економічної або культурної нерівності щодо здоров'я, наприклад, забезпечення матеріальних умов для підтримання і збереження здоров'я бездомними особами в умовах центру нічного перебування чи закладу соціальної адаптації; сприяння культурній (у тому числі, мовній) прийнятності послуг здоров'я для мігрантів і вимушених переселенців); здатність сприяти набуванню іншими професійних знань та навичок у сфері соціальної роботи (це стосується учасників міждисциплінарних команд, які долучаються до цінностей соціальної роботи і здоров'єзбережувальної діяльності, оскільки соціальним працівникам доводиться постійно стикатися з етичними дилемами у щоденній практиці й вирішувати етичні питання, що випливають з таких різноманітних факторів, як дисбаланс між необмеженими вимогами щодо бажаної допомоги (з боку клієнтів) і обмеженими ресурсами (соціальних працівників), технологічним прогресом у втручаннях в людське життя (наприклад, питання запліднення і корекції генетичних «помилок» in vitro, сурогатне материнство, реанімація, евтаназія, транс-

плантація), відсутність ясності щодо діагнозів і лікування тощо. Саме соціальні працівники збагатили лікарняну практику і діяльність зі збереження здоров'я загалом своїми професійними цінностями, принципами, характеристиками і визначеннями того, що робить практику якісною); здатність організовувати і проводити навчальні семінари та пошукову роботу (стосується як навчання помічників – волонтерів, так і навчання здоров'я самих пацієнтів, клієнтів, для яких ці знання стають частиною індивідуального досвіду, опираючись на який вони отримують широкі можливості до самостійного вибору правильного, на їх думку, рішення, і за підтримки соціального працівника, здорового вибору) [11, с.76; 12].

Для спеціалізації «Соціальні технології» фахові компетентності стосуються: здатності застосовувати теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів соціального захисту населення (характеризує професійне втручання на основі генералістичного та холістичного підходів); здатність розробляти і впроваджувати реабілітаційні програми соціальної роботи (безпосередній вибір низки найбільш доцільних з позицій збереження і зміцнення здоров'я заходів, що дозволять відновити здатність особистості до фізичного, психічного, соціального і духовного функціонування в єдності, взаємодії та гармонійному взаємовпливі цих аспектів життя людини); здатність до планування та реалізації заходів з надання соціальних послуг (кожний епізод професійного втручання стає процесом творення нового, нетипового, нетрадиційного способу вирішення «звичайних» проблем); здатність розробляти, адаптувати і впроваджувати інноваційні технології соціальної роботи (використовуючи власний досвід професійної діяльності, порівнювати, узагальнювати, систематизувати та інтерпретувати його, виявляти певні особливості, закономірності, тенденції чи винятки; звіряючи з попередніми напрацюваннями у сфері збереження здоров'я в соціальній роботі, у тому числі, із зарубіжним досвідом та прогресивними вітчизняними доробками, поширювати серед професійної аудиторії шляхом публікацій у фахових наукових і практичних виданнях, таким чином, творити базовану на практичному досвіді теорію здоров'єзбережувальної діяльності, своєю чергою, на цій основі розбудовувати нові соціальні послуги); супервізія (важлива технологія збереження здоров'я самих фахівців соціальної роботи є засобом запобігання професійних деформацій та вигорання) [13].

Знання зі спеціальності стосуються: розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства та прояву соціально-економічних проблем у різних категорій населення; проведених наукових досліджень в галузі соціальної роботи і соціальних послуг, в галузі зайнятості населення; проведених наукових досліджень в галузі психології, педагогіки, соціальної роботи, соціології та соціальної допомоги, здоров'я населення загалом і окремих груп, громад; дотримання норм професійної етики; емпатії; а також здатностей: до професійної рефлексії; аналізу теоретичних засад власної професійної діяльності на рівні індивіда, соціальної групи, громади; аналізу процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи та громади як суб'єктів соціальної роботи; аналізу соціальних, правових, політичних умов здійснення соціальної роботи на рівні громади, регіону, держави з урахуванням показників здоров'я окремих груп, громад, населення; встановлювати, підтримувати професійні стосунки з клієнтами, з колегами та іншими фахівцями; оцінювати проблеми, потреби, специфічні особливості та ресурси клієнтів; здатність проводити профілактичні втручання на рівні індивіда, соціальної групи, громади; захищати права та представляти інтереси клієнтів; мотивувати та наснажувати індивідів, групи та громади до розвитку і самостійного розв'язання їхніх проблем; оцінювати результати професійної діяльності та коригувати здійснюване втручання; ініціювати та просувати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту; підвищувати власну професійну компетентність і сприяти набуванню іншими професійних знань та навичок у сфері соціальної роботи і здоров'єзбережувальної діяльності [14].

Когнітивні уміння та навички зі спеціальності пов'язані з аналізом і поясненням актуальних процесів соціальної сфери й соціальної роботи, їх впливом на здоров'я населення і

окремих груп; пошуком інформації з різних джерел для розв'язання фахових задач (зокрема, щодо подолання нерівності щодо здоров'я); системного мислення й застосування творчих здібностей у формуванні інновацій у практиці на всіх рівнях; критичним оцінюванням отриманих результатів, опрацьовуванням, аргументованим захистом прийнятих рішень; поєднання теорії і практикою, прийняття рішень і вироблення стратегії діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей, суспільних та державних інтересів; аналізом практичної діяльності у зіставленні з відомим вітчизняним та зарубіжним досвідом, тощо

Серед практичних навичок зі спеціальності особливо звертають увагу такі: застосовувати свої знання для фахового консультування споживачів соціальних послуг; надавати об'єктивну фахову інформацію центральним та місцевим органам державної влади, місцевого самоуправління, громадським організаціям з питань соціального розвитку, формування і оцінювання соціальних послуг, соціальної політики; застосовувати творчі здібності для вирішення типових соціальних проблем із використанням комплексного інтегрованого, міждисциплінарного підходу розв'язання ситуацій на засадах здоров'єзбереження; здійснювати аналітичну, дослідницьку діяльність для встановлення регіональних, місцевих закономірностей і особливостей виникнення, розвитку, розв'язання і попередження соціальних проблем; ефективно працювати як індивідуально, так і у складі міждисциплінарної команди фахівців. Для спеціалізації «Соціальні технології» важливі практичні навички, пов'язані із застосуванням нормативно-правовової бази в захисті прав та свобод різних соціальних груп населення (зокрема, вітчизняного законодавства в питаннях збереження здоров'я населення і його окремих груп, а також міжнародних, політичних актів, що становлять основу здоров'єзбережувальної діяльності в соціальній сфері); розробляти та впроваджувати програми для людей з особливими потребами, пов'язаними, зокрема із порушеннями здоров'я; встановлювати, налагоджувати та розвивати стосунки з клієнтами соціальних служб, що гуртуються на принципі пошуку та підсилення їх сильних сторін (у першу чергу, осіб з порушеннями здоров'я і особливими потребами); застосовувати теоретичні та практичні форми і методи роботи з різними соціальними групами; застосовувати інноваційні технології та методики у галузі соціальної роботи, пристосовуючи їх до реалій сучасної України (упровадження здоров'єзбережувальної діяльності соціального працівника у практику закладів охорони здоров'я, соціального обслуговування, сфери юстиції і права, державних службах і громадських організаціях із використанням потенціалу первинних і вторинних ролей соціальної роботи в питаннях збереження здоров'я).

Висновки. Отже, проведений аналіз освітніх програм підготовки магістрів із спеціальності «Соціальна робота» у Національному університеті «Львівська політехніка» за останні десять років дає підстави говорити про динамічне зростання здоров'єзбережувальних аспектів у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у процесі їхнього навчання у виші. Критерієм встановлення здоров'єзбережувальної спрямованості програм був огляд, аналіз, інтерпретація загальних і спеціальних (фахових) компетентностей соціального працівника, знань, практичних і когнітивних уміння та навичок у зіставленні з основними і вибірковими навчальними дисциплінами професійної та практичної підготовки, дисциплінами спеціалізації, а також за вільним вибором студента. Ключове значення у формуванні компетентності майбутнього соціального працівника у питаннях здоров'єзбереження належить дисциплінам «Медико-соціальні основи здоров'я», «Соціальна робота в закладах охорони здоров'я», «Технології збереження здоров'я у соціальній сфері», «Здоров'єзбережувальна діяльність у соціальній роботі». Важливим підтвердженням зростання здоров'єзбережувальної спрямованості програми є спектр соціальних проблем, які досліджуються у випускних кваліфікаційних роботах магістрів. У якості предмету наукового пошуку і наступного опрацювання методичних розробок і рекомендацій щодо впровадження змін у сучасну систему соціальних послуг виступають потреби: дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування у отриманні альтернативних форм опіки, дитячих будинків сімей-

ного типу і прийомних сімей, патронату дітей у сім'ях у складних життєвих обставинах, тьюторської підтримки дітей – вихованців інтернат них закладів, соціальної адаптації та реабілітації учасників бойових дій в зоні проведення антитерористичної операції на Сході України (зокрема, соціальна-психологічна реабілітація осіб з ознаками посттравматичного стресового розладу), соціального захисту сімей учасників бойових дій і соціальне обслуговування колишніх бійців АТО, соціальна робота із багатодітними і малозабезпеченими сім'ями, система соціального захисту і обслуговування внутрішньо переміщених осіб (із Сходу України та Криму). У відповідь на виклики часу, підготовка соціальних працівників орієнтується на гострі потреби українського суспільства і враховує пріоритети соціальної сфери. Наступні наші дослідження аспектів професійної підготовки до здоров'єзбережувальної діяльності соціального працівника стосуватимуться висвітлення зарубіжного досвіду в цій сфері.

Список літератури

1. Global definition of the social work profession – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20140303 _IASSW%20Website-SW%20DEFINITION%20approved% 20IASSW%20Board %2021%20Jan%202014.pdf. – Дата звертання 10.10.2014 р.

2. Consultation Paper: Health and Illness Health: An issue of human rights and social justice Health is an issue of human rights and social justice / International Federation of Social Workers [Електронний ресурс] – http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_84833-10.pdf

3. International Federation of Social Workers (IFSW)The Social Work and Health Inequalities [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://ifsw.org/policies/health/ 20 February 2012.

4. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.

5. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.

6. Клос Л.Є. Формування особистості майбутнього соціального працівника у процесі підготовки до здоров'язбережувальної діяльності. Соціальна робота в Україні: теорія і практика, 2013. № 3—4. С.39—48.

7. Whitehead M. Concepts and principles for tackling social inequities in health: Levelling up Part 1 / Margaret Whitehead, Göran Dahlgren // WHO Collaborating Centre for Policy Research on Social Determinants of Health / University of Liverpool: Studies on social and economic determinants of population health, No. 2. – Copenhagen, 2006. – 45 p. -- http://www.euro.who.int/pubrequest

8. Клос Л.Є. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'єзбережувальної діяльності / Клос Л.Є. // Управління якістю підготовки фахівців : матеріали ювілейної XX Міжнар. наук.-метод. конф., 23-24 квітня 2015 р. : відпов. за випуск проф. І.В.Барабаш / Одес. держ. акад. буд. та архітект. – Ч. 2. – Одеса: ОДАБА, 2015. – С.143—144.

9. Клос Л.Є. До питання підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'єзбережувальної діяльності / Лілія Клос // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал / Ін-т пед. освіти і освіти дорасл. НАПН Укр., Львівськ. наук.-практ. центр Ін-ту проф.-тех. осв. НАПН Укр., Нац. Ун-т «Львів. Політехніка». – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2015. – № 1-2. – С. 136–156.

10. Joseph, M., & Conrad, A. (1989). Social work influence on interdisciplinary ethical decision making in health care settings. *Health & Social Work, 2,* 22–30.

11. Landau R. Ethical Dilemmas in General Hospitals: Social Workers' Contribution to Ethical Decision-Making / Ruth Landau // Social Work in Health Care. –2001. – 32:2. – p.75—92. – [електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J010v32n02_05#.VcxwnbLtmko

12. Glanz K. Health behavior and health education : theory, research, and practice / Karen Glanz, Barbara K.Rimer, and K. Viswanath, editors. — 4th ed.—Published by Jossey-Bass: A Wiley Imprint; 989 Market Street, San Francisco, 2008. CA 94103-1741— 590 p.

13. Клос Л.Є. Профілактика професійного вигорання соціального працівника засобами здоров'єзбережувальної діяльності / Социальная психология здоровья и современные информационные технологии : сб. научных статей I межд. науч.-практ. конференции, Брест, 14-15 апреля2015 г. : в 2 ч. / Брест. гос. ун-т им. А.С. Пушкина ; под общ. ред. Е.И. Медведской. – Брест : БрГУ, 2015. – Ч.2 – 320 с. – С. 52—64.

14. Клос Л.Є. Підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'єзбережувальної діяльності у контексті глобальних стандартів освіти / Лілія Клос, Жанна Шевченко // Професійне становлення особистості : психол.-пед. наук. журнал / Хмельницьк. нац. ун-т. – Хмельницький, в-во ФОП Цюпак, 2015. – №4 (листопад). – С. 204—212.

References

1. International Association of Schools of Social Work. (2014). *Global definition of the social work profession approved IASSW Board 21 Jan 2014, Adelaide, Australia.* – Retrieved from: http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20140303 _IASSW%20Website-SW%20DEFINITION% 20approved% 20IASSW%20Board %2021%20Jan%202014.pdf.

2. International Federation of Social Workers. (2010). *Consultation Paper: Health and Illness Health: An issue of human rights and social justice Health is an issue of human rights and social justice.* Paper presented and poster on The Social Work and Health Inequalities Network (March 30th 2010). – Retrieved from: http://cdn.ifsw.org/assets/ifw_848s33-10.pdf

3. International Federation of Social Workers (IFSW). (2012) *The Social Work and Health Inequalities* (20 February 2012). – Retrieved from: http://ifsw.org/policies/health/.

4. Zakharchenko, V.M., Luhovyi, V.I., Rashkevych, Yu.M., Talanova, Z.V., and Kremen', V.H. (2014). *Rozroblennja osviynikh prohram*. [Development of educational programs]. DP "NVC "Priorytety", Kyjv, Ukraine.

5. Zakharchenko, V.M., Khalashnikova, S.A., Luhovyi, V.I., Stavyts'kyj, A.V., Rashkevych, Yu.M., Talanova, Z.V., and Kremen', V.H. (2014). *Natsional'nyj osvitnij glosarij: vyshcha osvita*. [Glossary National Education: Higher Education]. 2nd ed. TOV "Vydavnychyj dim "Pleyada", Kyjv, Ukraine.

6. Klos, L.Ye. (2013). "Formation of the person of the future social worker in preparation for health caring and health promotion activities", *Social work in Ukraine: Theory and Practice, vol.3-4, pp. 39-48.*

7. Whitehead, M. & Dahlgren, G. (2006). Concepts and principles for tackling social inequities in health: Levelling up Part 1. *WHO Collaborating Centre for Policy Research on Social Determinants of Health*: Studies on social and economic determinants of population health. University of Liverpool, No. 2, Copenhagen. – Retrieved from: http://www.euro.who.int/pubrequest

8. Klos, L.Ye. (2015). "The content of training future social workers to health caring and health promotion activities". *Upravlinnya yakhistyu pidhotovky fakhivtsiv : Materialy yuvilejnoi XX Mizhnarodnoji naukhovo-metodychnoji konferentsiji* [Management quality of specialists training : Materials anniversary XX International scientific-technical conference], vol. 2, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa, April 23-24, 2015, pp. 143-144.

9. Klos, L. (2015). "On the issue of training of future social workers to health caring and health promotion activities", *Pedagogy and Psychology of Professional Education,* Publisher Lviv Polytechnic, vol.1-2, pp. 136-156.

10. Joseph, M., & Conrad, A. (1989). Social work influence on interdisciplinary ethical decision making in health care settings. *Health & Social Work, vol. 2, pp.* 22–30.

11. Landau, R. (2001). Ethical Dilemmas in General Hospitals: Social Workers' Contribution to Ethical Decision-Making. *Social Work in Health Care, vol.* 32, no 2, pp.75—92. – Retrieved from: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J010v32n02_05#.VcxwnbLtmko

12. Glanz, K., Rimer, B.K., and Viswanath K. (2008). *Health behavior and health education : Theory, research, and practice*. 4th ed. Published by Jossey-Bass: A Wiley Imprint, San Francisco.

13. Klos, L. Ye. (2015). "Preventing burnout social worker means of health caring and health promotion activities" *Sotsial'naya psikhologiya zdorov'ya i sovremennyje informacionnyje tjekhnologiji : Sbornik yauchnykh statyej I myezdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferenciji* [Social psychology of health and modern information technologies: Sat. scientific articles I Intl. scientific-practical. Conference], vol. 2, Brest state A.S. Pushkin University, Brest, April 14-15, 2015, pp. 52—64.

14. Klos, L., and Shevchenko, Z. (2015). "The training of future social workers to health caring and health promotion activities in the context of global education standards", *Professional identity formation,* Khmelnytsky National University, Khmelnytsky, vol. 4, pp. 204—212

❖❖❖